

תוכן העניינים

1	מבוא על מה שיש ומה שאין במדריך
5	פרק פתיחה רק א"ב
19	פרק א אני, את ו... אנחנו
35	פרק ב בית
55	פרק ג גינה
75	פרק ד דלת
94	פרק ה הר
107	פרק ו החיים בוורוד
124	פרק ז זמן
144	פרק ח חופש
165	פרק ט טפסים
181	פרק י ידיים
194	פרק כ כסף
206	פרק ל למה?
221	פרק מ מסיבה
231	פרק נ נוסעים
246	פרק ס סיסמה
252	פרק ע עץ
263	פרק פ פרפר, פרה וחיות אחרות
272	פרק צ צד
282	פרק ק קל וקשה
289	פרק ר רע?
293	פרק ש שלום
298	פרק ת תודה
304	נספח א ארגון הלוח
305	נספח ב לקראת כתיבת חיבור

מבוא

לפניכם המדריך למורה לערכת הלימוד "בראש ובראשונה". המדריך כולל מערכים מפורטים, הצעות ורעיונות לאופן הלימוד וכן להעשרה לכל הטקסטים, השיחות, התרגילים ושאר החומר שבספר הלימוד. ההוראה מתנהלת על פי סדר ההופעה של הנושאים בספר. המדריך מיועד הן למורה ותיק ומנוסה הן למורה מתחיל. הראשון ימצא בו הצעות ייחודיות ורעיונות לפעילויות ולדרכי הוראה שהותאמו במיוחד לחומר הנדון ושנסו בהצלחה בכיתות לימוד. המורה המתחיל יזכה בהנחיה צמודה, צעד אחר צעד, בהוראה ברמת מתחילים על העקרונות והשיטות המיוחדים אותה. בראשית כל פרק מובאת רשימת פריטים שמומלץ להביא לכיתה לגיוון ההוראה. בכל מקרה שאנחנו מציעות להוסיף האזנה, מצגת או כל הרחבה נוספת, הדבר מצוין ומסומן בסמליל מתאים. בהמשך למבוא זה תמצאו מקרא של הסמלילים שהובאו. חשוב לציין שההיצע והמגוון רחבים מאוד, ואין צורך לנסות להספיק את הכול. כל מורה יכול לבחור את החומרים ואת הכלים המתאימים לו ולדרך ההוראה שלו לכיתה שהוא מלמד או לנסיבות משתנות אחרות.

הערה בעניין הלשון

כמו בענייני לשון אחרים, גם בשאלה אם לנקוט לשון זכר או לשון נקבה בפנייה לקהל הקוראים ולאוכלוסיית התלמידים, קיבלנו את הכרעת האקדמיה ללשון העברית, ואנחנו כותבות אפוא במין הסתמי הלא מסומן - הזכר. למותר לציין שזוהי עמדה לשונית בלבד.

כמה מילים על מה שלא הבאנו במדריך

כאמור, המדריך שלפניכם מפורט למדי, ויוכל להנחות אתכם בבטחה בהוראת הספר. עם זאת יש נקודות שלא חזרנו עליהן בכל מערך, ונושאים שלא דנו בהם במדריך כדי לא להעמיס עוד יותר. נאמר כמה מילים על הנושאים האלה:

- כל מורה יודע שהצלחת השיעור תלויה לא מעט באווירה בכיתה: סידור הישיבה, התאמת חדר הלימוד - אלה משפיעים על הלמידה. מומלץ אפוא ליצור אווירת לימוד נעימה ותומכת: לומר מילים חמות לעידוד, לעודד מחיאת כפיים, לבקש מתלמידים להשמיע את יצירותיהם, לעודד להקשבה ולקבלה של דעות שונות גם בנושאים שאין עליהם הסכמה.
- בהצעות להוראה לא תמיד הבאנו מערך שלם. למשל, בהצעות להוראת הטקסטים יש "דילגנו" על ההנחיה לקרוא בקול את הפסקה שפוענחה ולסיכום את הטקסט כולו - גם בקריאה וגם כסיכום בע"פ מפי התלמידים. ברור שכל שלבי ההוראה שנלמדים בקורס להכשרת מורים מומלצים ליישום.
- לא ציינו את הצורך המובן מאליו בהטלת שיעורי בית מחוברת העבודה. בנוסף לתרגול הראשוני בכיתה שנעשה בדרך כלל בספר הלימוד ובמטלות שצינו כמטלות לבית מספר זה, על התלמידים לעבוד בחוברת העבודה ולהגיש למורה לבדיקה את התרגילים שהכינו בבית, ושנמצאים בפרקים המקבילים לפרקי הספר (ושניתנים כזכור לתלישה).

חלוקת הספר לפי שעות

אנחנו מציעות להלן חלוקה של הספר לפי שעות כדי להקל בהתארגנות לקראת ההוראה. שעה היא שעה אקדמית, כלומר 45 דקות.¹ שימו לב לכמה נקודות חשובות:

¹ חלוקה זו מבוססת על הניסיון שצברנו בהוראה בספר במשך כשלוש שנים.

- ככלל ניתן לומר שבממוצע אנחנו מקדישות שעת הוראה לכל עמוד בספר.
- אפשר להתעכב יותר או פחות על כל פרק בהתאם לנסיבות: מספר השעות הנתון בקורס, הדרישות הסופיות, אופי התלמידים ויכולותיהם ועוד. אין הכרח להיצמד למספר השעות המוצע.
- הספר נבנה כך שהפרקים הראשונים אורכים זמן רב יותר ומכילים הרבה מאוד חומר דקדוקי, וככל שמתקדמים בספר, הפרקים הולכים ומתקצרים וזמן ההוראה שלהם הולך ומתקצר. מספר השעות שהקצבנו לפרקים האחרונים אינו הכרחי לפרקים אלה, אלא אם כן מקיימים חזרות חיוניות על נושאים מכל הספר.
- פרק הא"ב עומד בפני עצמו ובו נלמדות בעיקר מיומנויות הקריאה והכתיבה. נדרשות כשתיים עשרה שעות לשם כך. עם זאת, חשוב להבהיר שהפנמת הקריאה והכתיבה דורשת זמן והתלמידים ימשיכו לתרגל אותה גם בפרקים הבאים, לאחר שיוקנו יסודות הקריאה והכתיבה בשתיים עשרה השעות הראשונות.
- כדאי לשים לב: הספר כולל נושאים נוספים על אלה המוגדרים כיום כנושאים של רמה א' ביחידה להוראת העברית באוניברסיטה העברית בירושלים. כדי לגשת לבחינת רמה א' נדרשות כ-200 שעות הוראה. מורה המעוניין להכין את תלמידיו לבחינה זו, צריך ללמד רק את החומר הנדרש למעבר רמה א'. כל החומר הזה מסומן בתוכן העניינים של ספר הלימוד בוורוד. החומר המופיע בתוכן בשחור הינו בבחינת רשות ונתון לבחירה.

הצעה להקצאת שעות ההוראה לפי פרקים:

פרק	מס' השעות	הפרק	מס' השעות	הפרק	מס' השעות
פרק הא"ב	12 שעות	פרק ח	15 שעות	פרק ע	7 שעות
פרק א	20 שעות	פרק ט	15 שעות	פרק פ	7 שעות
פרק ב	20 שעות	פרק י	15 שעות	פרק צ	7 שעות
פרק ג	20 שעות	פרק כ	10 שעות	פרק ק	5 שעות
פרק ד	20 שעות	פרק ל	10 שעות	פרק ר	5 שעות
פרק ה	20 שעות	פרק מ	10 שעות	פרק ש	4 שעות
פרק ו	20 שעות	פרק נ	7 שעות	פרק ת	4 שעות
פרק ז	20 שעות	פרק ס	7 שעות		
סה"כ 280 שעות					

התחלות נחמדות לבוקר

- שיחת "מה נשמע?"
- ריאיון לתלמיד אחד: כל בוקר תלמיד אחר עומד לפני הכיתה.
- שירי בוקר טוב: "בוקר טוב עולם, מה שלום כולם" (מהסדרה פינוקיו), "בוקר טוב אלמוני" (מהמחזמר "עוץ לי גוץ לי"), "איזה בוקר של זהב", "בוקר טוב עולם, אני הולכת מכאן".
- חזרה על שירים מתוך השירים המופיעים בפרקי הספר
- חדשות: לקרוא ביחד כותרות, לבקש מתלמידים לספר על החדשות.
- לחגוג יום הולדת לסטודנט (רק אם יש, כמובן).
- "ספורט לראש": חזרה על החומר שנלמד ביום האתמול.

הצעה לפתיחת כל פרק

שמות הפרקים פותחים באות המספרת את הפרק: **א: אני את ו... אנחנו, ב: בית וכדומה.** אחרי הפרק הראשון כדאי לפתוח בשיחת ניחוש: מה יהיה שם הפרק הבא? כדאי לכתוב את ההצעות על הלוח. כדאי גם להפנות את תשומת הלב לשמות הדמויות בפרק שרבים מהם באותה האות. אפשר לבקש מהתלמידים להציע שמות אפשריים לדמויות בפרק זה¹.

הצעה לסיום כל פרק

בסיום כל פרק או במהלכו מומלץ להביא את תוכנית השמע "שובי הילדה מישראל", הכוללת קטעי האזנה ושאלות. התוכנית צמודה לספר מבחינת אוצר המילים, הדקדוק והתכנים. התלמידים מצפים לשובי והתוכנית מסייעת מאוד בפיתוח מיומנות ההאזנה. כאשר יש מצגות לחזרה על החומר, מומלץ לעבור עליהן במהירות. כמו כן מצאנו שהטלת משימת דיבור שתישלח למורה בווטסאפ או במייל כקובץ קול, מקדמת מאוד את יכולת התלמידים להתבטא. הצעות למטלות כאלה מצויות לרוב בחלק "תרגילי דיבור" בחוברת העבודה תחת הכותרת "ריאיון".

לשיר את הנטיות

לעיתים קרובות אנחנו ממליצות לשיר את הנטיות: פועל, מילת יחס, שם עצם, שם תואר וכדומה. הצמדת מוזיקה למילים מסייעת לתלמידים רבים לזכור את הצורות. בנוסף על כך, השירה תורמת לאווירה הנעימה בכיתה. מובן שיש להתייחס ל"שירים" אלה בקריצה. אתם יכולים לבחור בכל מנגינה שנשמעת לכם מתאימה: האוטו שלנו, לכובע שלי, אחינו יעקב, השפן הקטן, בים לבן או כל מנגינה פשוטה וקליטה שעולה בדעתכם. אפשר גם לגוון לפי סוגי הנטייה השונים: מנגינה אחת לפועל, אחת לשם עצם וכו'.

השירים בספר

כמעט בכל פרק מופיע שיר זמר אחד או יותר. מובן שהתלמידים ברמה זו אינם מבינים את כל מילות השיר ולכן הובאו בספר רק שורות ובתים שניתן להבין ושרלוונטיים לנושא הנלמד. עם זאת אנחנו ממליצות להשמיע את השירים במלואם, ולתת הסבר כללי על משמעות השיר, אין צורך ללמד כל מילה. אפשר לפתוח את אתר שירונט או למצוא את המילים במקום אחר במרשתת, לקרוא בקול את המילים, להסביר באופן כללי ולהאזין. תוך כדי האזנה כדאי שהמילים יהיו לפני התלמידים גם אם הם אינם מבינים הכול.

משחקים

לאורך המדריך תמצאו הצעות מפורטות רבות למשחקים המתאימים לנושאים הנדונים. אנחנו מביאות כאן רשימה חלקית של משחקים, שאפשר לשחק לתרגול עניינים שונים. את הרשימה תוכלו לשנות ולהוסיף עליה כדי הדמיון הטובה עליכם.

- משחק הזיכרון (מילים ותמונות, מילים נרדפות, הפכים, פועל-שם פועל, עבר-הווה)
- איש תלוי
- אמת או חובה

¹ נעיר בהקשר זה שהחלטנו לאחר התלבטות להביא שמות ישראליים עכשוויים, בעיקר כשמדובר בדמויות אמיתיות, גם אם הם מעט נדירים, שהרי מבחינת האוזן של התלמיד אין הבדל בין שי, שהוא שם נפוץ לבין הַד, שהוא שם פחות נפוץ. השמות המוכרים לתלמידים, כגון אברהם, יצחק, רבקה וכדומה, הם שמות המשמשים לרוב במגזרים מאוד מסוימים בחברה הישראלית היום.

- מציאת מילים נוספות בקטגוריה המורה אומר: מי החברות של המילה...? למשל: מי החברות של המילה שלום התלמידים אומרים: תודה, סליחה...
- יצירת מילים ממילה ארוכה. למשל, מהמילה אנציקלופדיה
- המחזת מילים בפנטומימה
- מי בא למסיבה? (או: המועדון) - תלמיד אחד יוצא מהכיתה. מחליטים יחד על קריטריון: מי בא למסיבה? התלמיד נכנס חזרה. עליו לגלות מה הקריטריון. לשם כך הוא צריך לשאול על כל מילה שבעולם אם היא נכנסת למועדון או לא, עד שהוא מגלה את החוק. למשל: שולחן, כיסא, חדר, חלון ועוד נכנסות למועדון הבית.
- בניית סיפור בשרשרת: התלמיד הראשון אומר מילה, והשני ממשיך אותו, וכך נוצר הסיפור של הכיתה.
- תפזורת מילים

איש תוהה

לאורך הספר מופיעה דמות של איש תוהה עם בלון דיבור. התהייה קשורה לחומר הנלמד, אם לפן הדקדוקי אם לפן התוכני או לאוצר המילים. מומלץ להתייחס לטקסט זה כלכל טקסט. אפשר גם לבקש מהתלמידים לנחש את הנושא או את הטקסט העשויים להופיע בבלון.

החומר הנוסף

במדריך למורה תמצאו הפניות, לרוב באמצעות סמליל שמופיע לצד הכותרת, לחומר הנוסף הרלוונטי לכל שיעור ושיעור: מצגות רבות המלוות כל פרק ופרק¹, תוכנית השמע "שובי הילדה מישראל", תרגילי הדיבור המצויים בחלקה האחרון של חוברת העבודה, קובצי הקריינות לכל הטקסטים והשיחות באתר הספר ועוד. לעיתים הפנינו למקורות חיצוניים לשם הרחבת נושא מסוים או כהצעה לפעילות נוספת. רוב ההפניות נעשו כהערות שוליים. לחיצה על הערות שוליים המודגשות בקו תוביל לאתר שבו נמצא המקור במרשתת.

תודות

אנחנו מודות למורים שלימדו לפי המדריך בגלגליו הראשונים, ושמהם למדנו ולאור הערותיהם תיקנו. תודה רבה למגיהה החרוצה, חדת העין והזריזה דליה רוט-גביזון על "ציד" הטעויות. תודה רבה לשלומי אספר על העזרה בהדפסה ובהוצאה. תודה מיוחדת למנכ"ל מאגנס יהונתן נדב על הליווי, התמיכה והאוזן הקשבת לכל אורך הדרך. ועכשיו הזמן לצאת לדרך. דרך צלחה ומהנה, גוני ועטרת

מקרא לסמלילים

שובי

חידה

משחק

ביחד

על הלוח

שיר

האזנה

תרגילי
דיבור

מצגת

¹ חשוב לשים לב שבחלק מן השקפים שבמצגות יש הערות והנחיות בקשר לאופן ההוראה, מעין מדריך למורה לנושא הנלמד, ומומלץ לפתוח ראשית את המצגת בתצוגת מגיש ולקרוא את ההנחיות המובאות שם.

פרק ל למה?

מה לכהיבא?
דפיס ריקים לתחרות התיכונים
תמונת של שיאי אינס
דפי ציור עם משולש, מטבעות שוקולד, ציור
של "רעיון"
ציורים מוצגים של ה"בטן בהיריון"
ציורים של יצג בשנה הראשונה, השנייה ואור,
סרט מצדקה
שוקולד, בקבוק מים
דיאלוג ישראלי עם רוחים לתשובות

- כבכל פרק, אפשר להתחיל בהצעות של התלמידים למילים שמתחילות באות ל'. לומר את שם הפרק ולשאל: למה היא מילת-... כמו...? בפרק הזה אנחנו מדברים על שאלות.
- שואלים: מי שואל הרבה שאלות? ובכיתה שלנו, מי שואל הרבה שאלות?
- מקנים את הפועל לענות: אם מישהו שואל צריך לענות לו. לענות כמו...? אז למה לענות ולא לקנות? בגלל ה-ע! המורה שואלת והתלמיד... ולפעמים התלמידים שואלים והמורה... מתרגלים בסבב את הפועל: התלמידה, ההורים, המורה, ראש הממשלה, הספר, הטקסט, המוכרות ועוד. לענות למישהו על משהו. שימו לב למילות היחס. למי המורה עונה? למי הפרופסור עונה? כששואלים אתכם מה נשמע, מה אתם עונים? וכשאומרים לכם בוקר טוב מה אתם עונים? (יש להקפיד שהתלמידים יאמרו את הפועל כאשר הם עונים).

על הלוח: עונה, עונה, עונים, עונות, לענות ל על

- אפשר להראות לתלמידים שהמילה עונה היא הומונים, כלומר מילה בעלת שתי משמעויות: 1. שם עצם - סתיו, חורף, אביב, קיץ. 2. פועל - עונה על השאלה.

משחק מי הזוג: חזרה על אוצר מילים (יש תשובות אפשריות בסוגריים, אבל אפשר גם לענות דברים אחרים לפעמים. יש מקום ליצירתיות. אם דחוקים בזמן אפשר לדחות את המשחק למקום אחר בפרק). לשאלו ו... (לענות) לחפש ו... (למצוא), למכור ו... (לקנות), ללמד ו... (ללמוד), לשיר ו... (לנגן), לדבר ו... (להקשיב), ידיים ו... (רגליים), סליחה ו... (מצטער), תודה ו... (בבקשה), תלמיד ו... (מורה), מפתח ו... (דלת), לסיים בזוג שאלה ו... (תשובה) ועוד.

החיים בסימן שאלה / עמוד 227

- מקנים מילים חדשות בשיחה מקדימה: אנחנו מתחילים את פרק ל. אתם רוצים להתחיל? איפה מתחילים? מתחילים בהתחלה. לכל דבר יש התחלה, אמצע וסוף. התחלה של מה? למשל, התחלה של הפרק, התחלה של השנה. מה אומרים בהתחלה של השנה? גם לשיעור יש התחלה: מתי אנחנו מתחילים? אנחנו מתחילים ללמוד בשמונה וחצי, מפסיקים (הטרמה) ללמוד בעשר. יש לנו הפסקה בעשר. מפסיקים: מה אתם רוצים להפסיק? אולי להפסיק לעשן (לעשות פנטומימה), אולי להפסיק לאכול שוקולד, אולי ללמוד עברית? או לא. הוא מפסיק, והיא... מפסיקה.

על הלוח: מפסיק, מפסיקה, מפסיקים, מפסיקות, להפסיק את

- כמו מה? מצליח, מסביר, מרגיש, ממשיך, מתחיל. שרים את הנטיות של כל הפעלים כולל להפסיק. אם אתם רואים סרט ובאמצע הוא משעמם, אתם רואים עד הסוף או מפסיקים באמצע? אם אתם מתחילים לקרוא ספר, אתם תמיד ממשיכים או לפעמים מפסיקים לקרוא?
- אנחנו מדברים על שלושה פעלים: להתחיל - הוא, האישה, השיעורים, ההפסקות ועוד.

להפסיק - היא, אנחנו, אתם, הן וכדומה.
להמשיך - האנשים, הסטודנטית, הקיבוצניק, הזקנות וכן הלאה.

על הלוח:

להתחיל	שם עצם
להפסיק	+
להמשיך	שם פועל

- נותנים דוגמות ומשתפים את התלמידים בהשלמתן: המורה מתחיל את השיעור או: המורה מתחיל ללמד.
הילדים ממשיכים את המשחק או הילדים ממשיכים לשחק.
אנחנו מפסיקים את הסרט או אנחנו מפסיקים לראות את הסרט.
הן מתחילות את הטיול או הן מתחילות לטייל.
- שואלים: מה שם הטקסט? להראות על הלוח ? זה סימן שאלה. אפשר להזכיר עוד קצת את משמעות המילה סימן: אם השמיים אפורים סימן ש... עוד מעט יתחיל לרדת גשם.
- שואלים: על מה אתם חושבים שהטקסט מספר? מה זאת אומרת: החיים בסימן שאלה?
- לפני שמתחילים לקרוא את הטקסט, אפשר לבקש מהתלמידים לכתוב פסקה קצרה או סיפור קצר תחת הכותרת "החיים בסימן שאלה".

מאזינים לטקסט, עוצרים לפי חלוקת השורות שלפניכם, ושואלים.

שורות 1-2

- על הלוח כותבים שאלה מנחה: מה יש בהתחלה של הסרט? מה יש בהתחלה, באמצע ובסוף?
- שאלות נוספות: שם הסרט "האופה מברלין": מה האינפורמציה שאנחנו מקבלים? מה הוא עושה? איפה הוא גר? בסרט יש מעט / קצת / הרבה "סימני שאלה": במילים אחרות... איזה סימני שאלה למשל?
- שורה 3 + מילה ראשונה משורה 4

- על הלוח כותבים שאלה מנחה: מדברים על שלוש אהבות. למי? או למה?
- מסבירים: עוגיות, עוגייה = עוגה קטנה. מראים תמונה בספר.
 - שאלות הבהרה: מה אנחנו לומדים על האנשים בסרט? למה אומרים: "אורן ותומס", אבל "אורן לבן" או "כולם לעוגיות"? למה פה "ו" ושם "ל"?
- שורה 4 + מילה ראשונה משורה 5

- על הלוח כותבים שאלה מנחה: מה אנחנו יודעים על תומס ומה על אורן?
- שאלות נוספות: במה תומס עובד? איך עוד אומרים "קונדיטור" בטקסט? מה הוא עושה? מאיפה הוא? מאיפה אורן? מה המצב המשפחתי של אורן? מה הקשר שלו לברלין?
- שורות 5 - 6

- על הלוח כותבים שאלה מנחה: בשורות האלה: מה אין? מה יש?
- שאלות נוספות: "בפעם האחרונה הוא נוסע." הפעם האחרונה ש... הוא - מי? נוסע - לאן?